

Manualia Universitatis studiorum Zagradiensis
Udžbenici Sveučilista u Zagrebu

Nakladnici

ALFA d. d. Zagreb

Nova Ves 23a

Sveučilište u Zagrebu – Učiteljski fakultet

Savska 77, Zagreb

Za nakladnike

Ivan Petric

prof. dr. sc. Siniša Opić, dekan UFZG

Urednica

Anita Benčec Nikolovski

Urednica izdanja

doc. dr. sc. Adrijana Višnjić-Jevtić

Recenzenti

dr. sc. Dubravka Miljković, professor emerita

prof. dr. sc. Marija Sablić

prof. dr. sc. Lidija Vujičić

Likovno i grafičko oblikovanje

Ivan Herceg

Lektura

Sandra Breka-Ovčar

Tehnička priprema

Alfa d. d.

Tisak

Og grafika

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001223994.

Temeljem odluke Senata Sveučilišta u Zagrebu, Klasa: 032-01/23-02/37, Urbroj: 251-25-07-01/2-24-5, Zagreb, 12. ožujka 2024., odobrava se korištenje naziva *Manualia Universitatis studiorum Zagrabienensis - Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu*.

Knjiga je objavljena uz novčanu potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

UREDNIKA
Adrijana Višnjić-Jevtić

PEDAGOGIJA

RANOG

ī

PREDŠKOLSKOG

ODGOJA I OBRAZOVANJA

SVEUČILIŠNI UDŽBENIK

Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet

1. izdanje
2024.

SADRŽAJ

1. O PEDAGOGIJI RPOO-a	11
1.1. Pedagoško nasljeđe ranog i predškolskog odgoja (Branimir Mendeš)	13
1.1.1. Pristup	14
1.1.2. Svjetsko pedagoško nasljeđe	15
1.1.3. Hrvatsko pedagoško nasljeđe	22
1.1.4. Kratak pregled razvoja ustanova RPOO-a u Hrvatskoj	29
1.1.5. Obrazovanje odgajatelja djece rane i predškolske dobi	31
1.2. Odgoj, socijalizacija, obrazovanje – temeljni pedagoški procesi (Adrijana Višnjić-Jevtić, Ana Žnidarec Čučković, Marijana Miočić)	37
1.2.1. Odgoj	38
1.2.2. Ciljevi odgoja	40
1.2.3. Obitelj i odgojno-obrazovna ustanova – odgojne zajednice	43
1.2.4. Namjerni i nenamjerni odgojni utjecaji	46
1.2.5. Socijalizacija	47
1.2.6. Obrazovanje	48
1.3. Alternativni pedagoški pristupi (Tijana Borovac)	53
1.3.1. Waldorfska pedagogija	55
1.3.2. Montessori pedagogija	58
1.3.3. Agazzi metoda	62
1.3.4. Reggio Emilia pristup	66
2. DIJETE, DJETINJSTVO, OBITELJ	75
2.1. Dijete i djetinjstvo (Katarina Bogatić)	77
2.1.1. Djetinjstvo kao predmet teorijskih promišljanja i empirijskih istraživanja	79
2.1.2. Socijalna strukturiranost i konstruiranost djetinjstva	80
2.1.3. Institucionalizacija djetinjstva i djece	83
2.1.4. Dijete/djeca	85
2.1.5. Participacija djece	87
2.2. Usmjerenost na dijete (Adrijana Višnjić-Jevtić, Katarina Bogatić)	95
2.2.1. Definiranje pristupa usmjerenog na dijete	95
2.2.2. Načela prakse usmjerene na dijete	97
2.2.3. Uloga odgajatelja u praksi usmjerenoj na dijete	99
2.2.4. Izazovi usmjerenosti na dijete	100

2.3. Kvaliteta institucijskog RPOO-a (Ivana Visković)	107
2.3.1. Institucijski RPOO.....	107
2.3.2. Javna obrazovna politika.....	109
2.3.3. Kvaliteta sustava RPOO-a	113
2.3.4. Struktura institucijskog RPOO-a kao dimenzija kvalitete	116
2.3.5. Kvaliteta odgojno-obrazovnog procesa.....	117
2.3.6. Kvaliteta odgojno-obrazovnih ishoda.....	122
2.3.7. Dvojbe o dimenzijama kvalitete odgojno-obrazovnog procesa	123
2.3.8. Preporuke Vijeća Europe	126
2.3.9. Institucijski RPOO u Republici Hrvatskoj	127
2.4. Obitelj (Ivana Visković).....	135
2.4.1. Definicija obitelji	136
2.4.2. Obitelj kao pravo i dobrobit djeteta.....	141
2.4.3. Roditeljstvo.....	142
2.5. Suradnički odnosi odgajatelja i obitelji u odgojno-obrazovnom kontekstu (Adrijana Višnjić-Jevtić)	151
2.5.1. Zašto trebamo suradnju?	151
2.5.2. Teorije i modeli suradnje s obiteljima	153
2.5.3. Oblici suradnje s obiteljima.....	155
2.5.4. Izazovi suradnje	158
3. IGRA I UČENJE U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU ..	163
3.1. Igra u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju (Danijela Blanuša Trošelj).....	165
3.1.1. Igra	165
3.1.2. Igra tijekom povijesti	166
3.1.3. Definiranje igre	169
3.1.4. Dobrobit igre.....	171
3.1.5. Odlike ili obilježja igre	172
3.1.6. Vrste igara	174
3.1.7. Uloga odgajatelja u dječjoj igri.....	180
3.1.8. Vođena nasuprot slobodna igra djece.....	182
3.1.9. Promatranje i dokumentiranje dječje igre	185
3.2. Učenje u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju (Ida Somolanji Tokić).....	193

3.2.1. Učenje.....	193
3.2.2. Teorije učenja i pogled na učenje u ranom djetinjstvu	196
3.2.3. Konstrukcija vlastite stvarnosti	199
3.2.4. Konstruktivizam u odgoju i obrazovanju danas	200
3.2.5. Socijalni konstruktivizam	200
3.2.6. Autonomno djelovanje i učenje	209
3.2.7. Uloga odrasle osobe u procesu učenja.....	221
3.2.8. Igra i učenje	212
4. OKRUŽENJE ZA UČENJE U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU	225
4.1. Uloga i učinci socijalnog okruženja na odrastanje djeteta (Tijana Borovac)	227
4.1.1. Čimbenici socijalnog okruženja.....	227
4.1.2. Socijalno okruženje kao dio okruženja za učenje	234
4.2. Unutarnje okruženje u ustanovama RPOO-a (Danijela Blanuša Trošelj).....	239
4.2.1. Fizičko okruženje.....	239
4.2.2. Prostor dječjeg vrtića	240
4.2.3. Poticajno fizičko okruženje	243
4.2.4. Centri aktivnosti	244
4.2.5. Skladištenje i prezentacija.....	249
4.3. Igračke i igrovni materijali (Danijela Blanuša Trošelj)	255
4.3.1. Vrste poticaja i materijala.....	256
4.3.2. Igračke kao poticaj.....	256
4.4. Okruženje za igru na otvorenome (Edita Rogulj)	263
4.4.1. Povijesni pregled promjena prostora za igru na otvorenome...	264
4.4.2. Arhitektura vanjskog prostora dječjeg vrtića	266
4.4.3. Prostorno-materijalni kontekst	270
4.4.4. Socijalni kontekst.....	274
4.4.5. Vrijeme za igru na otvorenome	276
4.4.6. Utjecaj vremenskih prilika na igru na otvorenome.....	277
4.4.7. Pedagoška dobrobit igre na otvorenome	279
4.4.8. Izazovi dječje igre na otvorenome	281
4.4.9. Uloga odgajatelja u aktivnostima na otvorenome	285

4.5. Informacijska i komunikacijska tehnologija (IKT) u sustavu RPOO-a (Edita Rogulj, Ana Žnidarec Čučković).....	293
4.5.1. Što je to informacijska i komunikacijska tehnologija?	294
4.5.2. Obrazovna tehnologija	295
4.5.3. Suvremeno djetinjstvo u okruženju informacijske i komunikacijske tehnologije.....	298
4.5.4. Informacijska i komunikacijska tehnologija u ustanovama RPOO-a	301
4.5.5. Digitalna pedagogija.....	303
4.5.6. Digitalna inkluzija.....	307
4.5.7. Profesionalni razvoj odgajatelja u digitalnom okruženju	309
4.5.8. Dokumentiranje uz pomoć informacijske i komunikacijske tehnologije.....	311
4.5.9. Vrednovanje i IKT u RPOO-u	314
5. PRIJELAZI U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU	323
5.1. Odgojno-obrazovni prijelazi u djetinjstvu (Ivana Visković, Marijana Miočić).....	325
5.1.1. Prijelazi iz obitelji u ustanovu RPOO-a.....	329
5.1.2. Prijelazi iz ustanove RPOO-a u osnovnu školu	336
6. ODGOJ ZA ODRŽIVI RAZVOJ U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU	347
6.1. Odgoj za održivi razvoj u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju (Adrijana Višnjić-Jevtić).....	349
6.1.1. Što je održivi razvoj?	349
6.1.2. Okolišna dimenzija održivosti.....	352
6.1.3. Socijalna i kulturna dimenzija održivosti.....	353
6.1.4. Ekonomska dimenzija održivosti.....	355
6.1.5. Politička dimenzija održivosti	355
6.1.6. Skala procjene održivog razvoja.....	357
6.1.7. Ciljevi održivog razvoja	359
7. PROFESIONALCI U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU.....	367
7.1. Profesionalci u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju (Danijela Blanuša Trošelj)	369

7.1.1. Profesija.....	369
7.1.2. Profesionalna etika	373
7.1.3. Odgajatelj u RPOO-u	377
7.1.4. Profesionalni razvoj odgajatelja	382
7.1.5. Profesionalni identitet odgajatelja.....	389
7.1.6. Ostali profesionalci u RPOO-u.....	390
8. PRAĆENJE I VREDNOVANJE U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU	399
8.1. Dokumentiranje i vrednovanje (Ivana Visković)	401
8.1.1. Pedagoška dokumentacija između zakonskih propisa i prakse.....	405
8.1.2. Uključivanje obitelji u praćenje, dokumentiranje i vrednovanje razvoja djeteta.....	406
8.1.3. Djeca u procesu dokumentiranja	408
8.1.4. Vrednovanje	414
9. KURIKULUM RPOO-a	423
9.1. Kurikulum RPOO-a (Tijana Borovac, Ida Somolanji Tokić).....	425
9.1.1. Kurikulum prema strukturi.....	428
9.1.2. Skriveni kurikulum	430
9.1.3. Značajke kurikuluma RPOO-a.....	430
9.1.4. Integrirani kurikulum.....	432
9.1.5. Od kurikulumske teorije do kurikuluma u praksi.....	435
POJMOVNIK.....	445
KAZALO AUTORA	456
KAZALO POJMOVA	461
O AUTORIMA	464

Opaska

Premda je u hrvatskom jeziku uvriježeno koristiti pojam odgojitelj za profesionalce koji se bave odgojem i obrazovanjem djece rane i predškolske dobi, autori ovog udžbenika odlučili su se za pojam odgajatelj – smatrajući da je opravdano koristiti imenicu koja proizlazi iz nesvršenoga glagolskog oblika „odgajati“ i time bolje definira rad odgajatelja. Također, pojam odgajatelj izjednačen je s pojmom odgojitelj u Hrvatskom jezičnom savjetniku, Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

U udžbeniku se zbog jezične ekonomičnosti koriste pojmovi roditelj/roditelji. Činjenice koje su razmatrane u udžbeniku pod pojmom roditelj/roditelji jednako se odnose na biološke i socijalne roditelje djeteta kao i na skrbnike.

Jednako tako, u udžbeniku se zbog jezične ekonomičnosti za pojam rani i predškolski odgoj i obrazovanje koristi pokrata RPOO. Iznimka su nazivi dokumenata.

1

O PEDAGOGIJI RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

BRANIMIR MENDEŠ

1.1.

Dječji vrtići, ustanove ranog i predškolskog odgoja, počinju se otvarati tijekom druge polovine 19. stoljeća. U skladu s institucionalizacijom cjelokupne djelatnosti razvijala se pedagojska misao o ranom i predškolskom odgoju.

1.1. PEDAGOŠKO NASLJEĐE RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA

„Kao što je kod svake druge znanosti – tako je i kod pedagogije proučavanje historije osobito važno. Znanost, koja nema svoje historije, niti ne zasluuže ime znanosti.”

(Basariček, 1874)

U ovom poglavlju upoznat ćete povijesno-pedagošku dimenziju institucijskog RPOO-a i bit ćete u mogućnosti:

- objasniti razloge otvaranja prvih ustanova ranog i predškolskog odgoja
- navesti imena pojedinih pedagoga (stranih i domaćih) te njihov doprinos teoriji i praksi institucijskog RPOO-a
- uočiti razliku između socijalno-zaštitne i odgojno-obrazovne funkcije ustanova RPOO-a
- navesti temeljne koncepcije institucijskog RPOO-a
- navesti i razlikovati provedbene oblike institucijskog RPOO-a (pjestovališta / dječja zabavišta, dječje zabavište / dječje sklonište / obdanište / dječji vrtić i dr.)
- uočiti promjene u sustavu profesionalnog obrazovanja odgajatelja djece predškolske dobi u Hrvatskoj.

PITANJA ZA PROMIŠLJANJE

1. Odgoj je vrlo širok pojam. Koristeći preporučenu literaturu, odredite njegova temeljna obilježja.
2. Svi dječji vrtići obvezno vode ljetopis. Prelistajte neke ljetopise te uočite promjene u prostorno-materijalnom kontekstu dječjih vrtića.

Institucijski RPOO ima svoju povijesnu, suvremenu te futurološku dimenziju. U ovom poglavlju upoznat ćete glavne pravce razvoja, kako u svijetu, tako i našoj zemlji. Poznavanje povijesti pedagojske teorije i prakse neophodno je, kako za razumijevanje suvremenih pedagoških pristupa, tako i za futurološku dimenziju institucijskog RPOO-a. Poznavanje prošlosti obogaćuje nas te nam pomaže razviti kritički stav prema ranijim pedagoškim epohama.

1.1.1. PRISTUP

Pedagogija je vrlo kompleksna znanost. Zbog širokog istraživačkog predmeta podijeljena je u niz disciplina. Svaka disciplina proučava neko uže područje (npr. domska pedagogija proučava odgoj u domovima, pedagogija slobodnog vremena proučava odgoj u slobodnom vremenu i sl.). Kriteriji njihove podjele različiti su. Česta je podjela disciplina s obzirom na vrijeme (npr. povijest pedagogije, suvremena ili opća pedagogija te futurološka pedagogija), dob odgajnika (npr. pedagogija rane i predškolske dobi, pedagogija školske dobi, pedagogija zrele dobi) te sredinu (npr. obiteljska pedagogija, pedagogija ranog i predškolskog odgoja, školska pedagogija, pedagogija slobodnog vremena, muzejska pedagogija, medijska pedagogija i dr.) (npr. Mužić, 1999).

Svaka disciplina bavi se nekim užim područjem. Pedagogija ranog i predškolskog odgoja, za razliku od drugih disciplina, proučava teoriju i praksu odgoja i obrazovanja u institucijskom kontekstu dječjih vrtića. Ima svoju povijesnu, suvremenu te futurološku dimenziju. Kao i ostale pedagoške discipline, tako i pedagogija ranog i predškolskog odgoja ima svoju bogatu prošlost. Naziv pedagogija ranog i predškolskog odgoja zamijenio je raniji naziv predškolska pedagogija. Pedagogija ranog i predškolskog odgoja formirala se kao samostalna pedagoška disciplina tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća (Mendeš, 2020).

1.1.2. SVJETSKO PEDAGOŠKO NASLJEĐE

Pedagoška misao o odgoju u razdoblju djetinjstva razvijala se tijekom dužeg vremenskog razdoblja. Postojala je i prije konstituiranja pedagogije kao samostalne znanosti. Međutim, „(T)rebalo je proći dugo vremena prije nego što je pedagogija

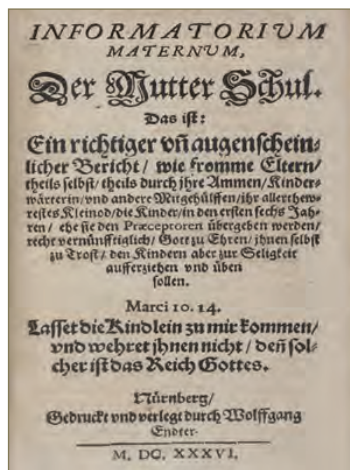
u svoje majčinsko krilo primila i predškolsku pedagogiju, onu koja će se baviti odgojem djeteta najranije razvojne dobi” (Došen-Dobud, 2019, str. 9). Posljedično specijalizirana pedagoška disciplina koja proučava odnosno istražuje problematiku RPOO-a u institucijskom kontekstu razvila se kasnije. Istovremeno, problematika odgoja djece rane i predškolske dobi u obiteljskom kontekstu predmet je istraživanja obiteljske pedagogije.

Pedagojski pogledi na dijete i djetinjstvo te mogućnosti njihova odgoja, obrazovanja i učenja mijenjali su se tijekom povijesnih razdoblja (npr. Giesecke, 1993; Gudjons, 1994; Lascardies i Hinitz, 2000; Zaninović, 1988). Tijekom vremena pojedini su mislioci izložili pedagoške koncepcije vezane za razvoj, odgoj i obrazovanje djeteta rane i predškolske dobi. Njihove koncepcije bile su rezultat vremena u kojem su nastale, a ovisile su o društveno-povijesnom kontekstu te spoznajama o razvoju, odgoju i učenju u razdoblju djetinjstva. Pedagoška koncepcija shvaća se kao sustav „oblikovanja više ili manje konzistentnih određenja smisla institucijskog konteksta u odgoju male djece” (Krstović, 1997, str. 44).

Prve refleksije o nekim pitanjima odgoja i obrazovanja u djetinjstvu mogu se uočiti u djelima starogrčkih filozofa. Filozof Platon (428. – 348. prije Krista) istaknuo je stav o važnosti odgoja djece od treće do šeste godine. Njegova su se razmatranja isključivo odnosila na djecu pripadnika vladajuće klase. Posebno je naglasio važnost igre za razvoj i odgoj djeteta. Starogrčki filozof Aristotel (384. – 322. prije Krista) obitelj vidi kao temeljnu odgojnu sredinu za dijete. Rano djetinjstvo podijelio je na dva razvojna razdoblja: od rođenja do pete godine te od pete do sedme godine. Naglašavao je važnost pravilne prehrane te tjelesnog razvoja u razdoblju između pete i sedme godine na pripremu djeteta za školu. U okviru svojih razmatranja formiranja dobrog govornika, rimski retoričar Mark Fabije Kvintilijan (oko 35. – ?, str. 95) u djelu *O odgoju govornika* pojedine je stranice posvetio formiranju govornih umijeća u razdoblju djetinjstva. Naglasio je važnost obiteljskog okruženja za odgoj djeteta, jezičnog izražavanja te za moralno formiranje. Istaknuo je značenje igre za razvoj, odgoj i učenje djeteta. Ovo su tek prve teorijske refleksije o nekim pitanjima razvoja i odgoja u djetinjstvu te ne predstavljaju pedagošku koncepciju (Mendeš, 2020).

Razrada prve pedagoške koncepcije vezane za odgoj djeteta rane i predškolske dobi vezuje se za Jana Amosa Komenskog (1592. – 1670.). Čuveni pedagog, reformator i vizionar tu je ideju razradio u djelu *Informatorijum za školu materinsku* (1633.). U djelu je ukazao na važnost obiteljskog okruženja za odgoj djeteta, a

posebno na ulogu majke u odgoju. Čitavo djelo pisano je u strogo vjerskom duhu. Materinska škola nije posebna ustanova nego je to obiteljski dom u kojemu dijete odrasta. Smatra da je odgoj tijekom navedenog razdoblja isključivo u nadležnosti roditelja.

Slika 1.1.1. Naslovna stranica knjige
Informatorijum za školu materinsku (1633.)

U djelu je razradio ideju, prihvaćenu danas, prema kojoj odgoj treba biti cjelovit te obuhvatiti sve aspekte razvoja, stoga odgoj treba pridonijeti tjelesnom, spoznajnom i moralnom razvoju djeteta. Posebnu pozornost posvetio je pripremi djeteta za školu. Razradio je odgojne sadržaje te je naglasak stavio na znanja o neposrednom okruženju u kojem dijete živi (priroda, životinjski i biljni svijet, čovjek, rad i djelatnosti ljudi i sl.), jezične djelatnosti te temeljne matematičke vještine (npr. osnovni geometrijski pojmovi, brojevi u prvoj desetici). Smatrao je da dijete do polaska u narodnu školu treba razumjeti pojedine pojmove (npr. doba dana, godišnja doba, promjene u prirodi, vrsta materijala). Njegovo djelo *Informatorijum* za školu materinsku podjednako je značajno, kako za obiteljsku pedagogiju, tako i za pedagogiju ranog i predškolskog odgoja. Knjiga je prevedena na brojne jezike, pa tako i na hrvatski (1865.), te je utjecala na domaće pedagoge (Serdar, 1992; Vukasović, 2007). Jan Amos Komenský daleko je poznatiji po djelu *Velika didaktika* (*Didaktika magna*). U tom je djelu razradio ideje o koncepciji škole te organizaciji nastave. Zalagao se za ideju demokratizacije obrazovanja prema kojoj osnovno obrazovanje treba biti obvezno i dostupno svim članovima društvene zajednice.

Pedagoške spoznaje o odgoju u djetinjstvu izložio je Jean Frédéric Oberlin (1740. – 1828.). Formirao ih je na temelju praktičnih iskustava do kojih je došao u dječjoj školi, ustanovi koju je osnovao 1769. godine. Odgojno-obrazovne aktivnosti obuhvaćale su upoznavanje prirode te izradu prirodnoslovnih zbirki, izlete, likovno izražavanje, ručni rad i sl.

Za teoriju i praksu odgoja u djetinjstvu zaslužan je i švicarski pedagog Johann Heinrich Pestalozzi (1746. – 1827.). Bio je filantrop te je smatrao da je odgoj sredstvo za unaprijeđivanje društvenog razvoja. U tom kontekstu odgoju u ranom djetinjstvu pridavao je veliko značenje. Iako njegove ideje nisu bile usko vezane uz institucijski odgoj, već uz obiteljski, mnoga njegova pedagoška načela preuzeli su njegovi nasljednici te implementirali u vlastite pedagoške poglede. Naglašavao je potrebu intelektualnog, moralnog i radnog odgoja te njihovo jedinstvo. Smatrao je da je obitelj temeljna odgojna sredina te da majka ima posebno značajnu ulogu u razvoju i odgoju djeteta. O toj problematici napisao je više knjiga (*Kako Gertruda uči svoju djecu*, *Linhart i Gertruda*; *Knjiga za majke ili rukovodstvo za majke kako one mogu naučiti djecu da opažaju i govore*). Zastupao je stav prema kojem dijete u godini prije polaska u školu treba pohađati razredni odjel (Kinderklassen) kojem je svrha sustavna priprema za početak školovanja. Bio je poznat po tome što je čitav život posvetio drugomu. Na njegovu nadgrobnom spomeniku uklesane se rečenice koje najbolje opisuju njegovu životnu misiju:

**„Otac sirotinje, učitelj naroda,
osnivač nove narodne škole,
odgajatelj čovječanstva...
Sve za druge, ništa za sebe...”**

Za razvoj ideje ranog i predškolskog odgoja značajne su i neke ideje poznate kao pedagoški projekti francuske revolucije. U okviru šireg razmatranja ideje nacionalnog odgoja Louis-Michael Lepeletier de Saint-Fargeau (1760. – 1793.) razmotrio je i neka pitanja odgoja u djetinjstvu u djelu *Plan javnog odgoja* (1826.). Smatra da društvena zajednica treba pomoći majci u odgoju djeteta rane dobi dok će se Republika brinuti o odgoju djeteta od pete do dvanaeste godine života. Doprinos je dao i Antoine-Laurent Levoisier (1743. – 1794.). U djelu *Misli o narodnom obrazovanju* (1793.) zastupa stav da dijete uči igrajući se

Engleski političar i reformator Robert Owen (1771. – 1858.) živio je u vremenu kada se žene počelo zapošljavati u tvornicama. To ga je potaknulo da pristupi otvaranju prve ustanove koja bi skrbila o djeci dok su njihove majke bile na poslu. Godine 1816. počela je s radom dječja škola, kako ju je sam nazvao, za djecu čiji su roditelji bili zaposleni u predionici. Njezina temeljna zadaća bila je „čuvanje od loših utjecaja i razvijanje karaktera, što je bilo namijenjeno stvaranju pretpostavke za novo, bolje društvo“ (Došen-Dobud, 2019, str. 148). *Dječja škola* obuhvaćala je djecu od rođenja do pete godine. Kasnije ju je nazvao *Novi institut za obrazovanje karaktera*. Sastojao se od jaslica (za djecu do treće godine) te škole za djecu od treće do pete godine (infant school). Škola je djelovala u posebnoj prostoriji te na vanjskim prostorima (okućnica, livada). Posebnu je važnost posvetio igri. Skrb o djeci vodila je starija ženska osoba dobrog morala te koja osjeća ljubav prema djeci. Zadatak je ustanove koju je osnovao primarno zaštitni: zaštita djece dok su im majke na poslu te zaštita od loših utjecaja sredine.

Za institucijski rani i predškolski odgoj posebice je značajan Friedrich Fröbel (1782. – 1852.). Godine 1817. osnovao je dječjačku školu u Keilhauu (Thüringen/Tiringija). Dva desetljeća kasnije, odnosno 1837. godine otvorio je ustanovu pod nazivom Ustanova za razvoj stvaralačkih motiva djelatnosti kod djece i mladih. Bila je namijenjena djeci predškolske dobi. Taj mu se naziv nije svidio te je tragao za novim. Ubrzo je ustanovu nazvao dječji vrtić (1840.). Smatrao je da novi naziv daleko bolje odgovara ustanovi: dijete je poput biljke, a odrasla osoba (odgajatelj) poput vrtlara.

Svoje pedagoške poglede „ukoričio“ je u djelu *O odgoju čovjeka* [*Die Menschen-erziehung*] koja je objavljena 1826. g odine. Polazi od stava da je čovjek po prirodi dobar. „Knjiga naglašava praktičnu, kreativnu aktivnost i igru na način na koji se odgoj i obrazovanje nastavljaju od vrtića do odrasle dobi, pa i dalje. To je proces kultiviranja, ne transmisije, odgoj počiva na podršci i njegovanju dječjih talenata“ (Thomas, 2015, str. 26). Niz pedagoških ideja izložio je u časopisu *Živimo za našu djecu* koji je sam pokrenuo i izdavao. U svojim teorijskim razmatranjima dijete redovito uspoređuje s mladom biljkom.

Fröbel je temeljnom odgojnom sredinom smatrao obitelj. U obiteljskom je odgoju posebnu ulogu pridavao majci. Razvoj djeteta podijelio je na rano djetinjstvo (do druge ili treće godine), srednje djetinjstvo (do sedme godine) te dječastvo (nakon sedme godine). Za rano djetinjstvo posebno su značajni motorički razvoj te razvoj osjetila. Djetetu treba pružiti odgovarajuću njegu koja je pretpostavka odgojnog djelovanja. Fröbel je istaknuo da djeca imaju svoje specifične interese

Slika 1.1.2.
Friedrich Fröbel

Slika 1.1.3. Naslovna stranica knjige
Die Menschenerziehung
[O odgoju čovjeka] (1826.)

koje je potrebno zadovoljiti jer se znatno razlikuju od interesa odraslih ljudi. Djeci treba ponuditi različite materijale koji će potaknuti njihovu aktivnost. Aktivnosti koje preporučuje bile su različite (vrtlarjenje, pletenje, tkanje, pjevanje i dr.). Temeljnim odgojnim sredstvom smatrao je igru. Shvaća je kao bit djetinjstva (Došen-Dobud, 2019). Uz igru se vezuju igračke, tzv. darovi: kugla, kocka i valjak.

Slika 1.1.4. Kuća u kojoj je djelovao
Fröbelov dječji vrtić u Bad Blankenburgu

Slika 1.1.5. Fröbelovi
darovi: kocka, valjak i kugla

Friedrich Fröbel prvi je razradio cjelovitu koncepciju predškolskog odgoja (Krstović, 1997). U njoj je detaljno razrađena ideja odgoja i obrazovanja djece u institucijskim uvjetima. Njezin glavni nedostatak bila je pretjerana strukturiranost i rigidnost. Koncepcija je bila konkretizirana odgojno-obrazovnim programom koji je „bio suprotan njegovim namjerama. Sve je u njemu bilo strogo propisano, počevši od toga kako precizno manipulirati materijalima, tzv. Fröbelovim darovima, do uređenja prostora u kojima se rad odvijao“ (Miljak, 2015, str. 16). Njegova pedagoška koncepcija proširila se u mnogim zemljama pa tako i kod nas. Na pedagoškoj sceni bila je prisutna do sredine četrdesetih godina 20. stoljeća. Pedagoške ideje Friedricha Fröbela značajno su utjecale na razvoj svjetske (npr. Lascardies i Hinitz, 2000), ali i hrvatske pedagoške misli (Došen-Dobud, 2019; Mendeš, 2020). Na osnovi njegovih pedagoških načela domaća autorica Antonija Cvijić napisala je knjigu *Rukovođ za zabavište* (1895).

Na samom kraju 19. i početkom 20. stoljeća javljaju se novi pedagoški pravci. Ponajprije se odnose na potrebu reformiranja škole. Međutim, neki od njih značajni su i za teoriju i praksu institucijskog ranog i predškolskog odgoja.

Godine 1902. objavljena je knjiga *Stoljeće djeteta* švedske pedagoginje Ellen Key (1849. – 1926.). Djelo predstavlja kritiku postojećeg odgojnog pristupa te daje novi pogled na djetinjstvo i njegovu kulturu (Mendeš, 2020). U djelu zastupa ideju tzv. pedocentrizma, odnosno shvaćanja prema kojem ciljevi odgoja trebaju biti usklađeni s prirodom djeteta. Njezine ideje utjecale su na brojne teoretičare i praktičare ranog i predškolskog odgoja.

Za područje institucijskog ranog i predškolskog odgoja posebno je značajna Maria Montessori (1870. – 1952.). Bila je liječnica i pedagoginja te ujedno prva žena u Italiji koja je završila studij medicine. Djelovala je krajem 19. te u prvoj polovici 20. stoljeća. Utemeljila je Montessori pedagošku koncepciju koju su nakon njezine smrti nastavili razvijati njezini suradnici. Montessori pedagoška koncepcija i danas predstavlja moderan pedagoški sustav (Bašić, 2011).

Svakako treba spomenuti i sestre McMillan, Rachel (1859. – 1917.) i Margaret (1860. – 1931.). Začetnice su okupljanja predškolske djece iz radničkih naselja u tzv. nursery school, prvo u Engleskoj, a potom i u Sjedinjenim Američkim Državama. Skrb za dijete sestre McMillan prišle su s aspekta socijalne zaštite. U tom kontekstu ističu i potrebu odgojnog djelovanja. Istovremeno, smatrale su kako je otvaranje ovakvih ustanova potreba roditelja. Njihov pristup vidljiv je u razvoju predškolskih ustanova u Engleskoj i SAD-u (Neaum i Tallack, 1997; Lascardies i Hinitz, 2000).